

СТАВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ПИТАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню проблем національної безпеки України. Аналізується трансформація поглядів військовослужбовців Збройних Сил України на євроатлантичну інтеграцію.

Ключові слова: громадська думка, військовослужбовці, євроатлантична інтеграція, НАТО, національна безпека.

Статья посвящена исследованию проблем национальной безопасности Украины. Анализируется трансформация взглядов военнослужащих Вооруженных Сил Украины на евроатлантическую интеграцию.

Ключевые слова: общественное мнение, военнослужащие, евроатлантическая интеграция, НАТО, национальная безопасность.

This article is devoted to investigation of Ukrainian national security issues. The transformation of opinions of military servants as to the Euro-Atlantic integration is analyzed.

Key words: public opinion, military servant, Euro-Atlantic integration, NATO, national security.

8 липня 2002 року видано Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію України щодо Організації Північноатлантичного договору (НАТО)». У рішенні РНБО наголошується, що «Україна розглядає НАТО як основу майбутньої загальноєвропейської системи безпеки і підтримує процес її розширення», а також «виходить з того, що кінцевою метою її політики, спрямованої на євроатлантичну інтеграцію, є вступ до цієї організації як основи загальноєвропейської структури безпеки» [10].

Цим самим Україна офіційно визнала статус нейтральності та позаблоковості таким, що суперечить її національним інтересам. Під час оголошення рішення про підготовку нової Стратегії відносин України з НАТО Секретар РНБО Є. Марчук заявив, що «подальше дотримання Україною політики позаблоковості, або нейтралітету, є безперспективним, а в деяких випадках нейтралітет може відігравати згубну для держави роль і бути шкідливим» [8, с. 62], що в умовах активного розширення НАТО і потепління відносин Альянсу з Росією вступ до НАТО є вигідним і необхідним для України, а ще допоможе приєднанню України до Європейського Союзу та збільшить її війсьну міць і безпеку. Нейтральний статус України сьогодні можна розглядати як засіб блокування курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію [3, с. 32].

Найбільш повне уявлення про ризики й загрози національній безпеці, що існують у повсякденній свідомості, вдається зібрати й

розглянути за допомогою емпіричних соціологічних досліджень. Переваги цього підходу полягають у тому, що він дає можливість зафіксувати й піддати аналізу повсякденні уявлення як усього суспільства в цілому, так і його різноманітних соціальних груп – професійних, майнових, регіональних, освітніх, етнічних, соціально-демографічних і деяких інших [4, с. 5].

У рішенні РНБО зроблено наголос на тому, що вступ України до НАТО збільшить її війсьну міць і безпеку. Тому важливим є питання вивчення ставлення до цього рішення такої специфічної і найбільш причетної до вирішення питань безпеки соціальної групи, як військовослужбовці.

Багатьма соціологічними організаціями досліджувались думки різних верств населення щодо доцільності і можливих наслідків євроатлантичної інтеграції України. З'ясуванню думок військових також присвячено декілька досліджень.

Цілеспрямоване соціологічне дослідження у квітні 1996 року здійснював Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Розумкова. Основні результати дослідження: 1003 офіцери Збройних Сил України в усіх регіонах країни засвідчили, що кістяк української армії, найбільш освічений і свідомий прошарок цієї силової структури, лише на 12 % підтримує бажання військово-політичного керівництва країни приєднатися до НАТО, а позаблоковий статус України підтримує 41 %. Більшість офіцерів не бажала брати участі у миротворчих операціях під егідою Альянсу [9, с. 1].

Громадська думка з означеного питання виявлялась протягом 2004-2007 років Інститутом проблем державного управління та місцевого самоврядування Національної академії державного управління при Президентові України шляхом створення системи моніторингу, яка включала репрезентативне масове опитування 1000 респондентів у шести регіонах України з метою виявлення ставлення різних верств населення щодо вступу України до НАТО.

У звіті про результати чотирьох років моніторингу зокрема зазначено: «Окремо слід охарактеризувати ставлення до інтеграції такої високою мірою причетної до досліджуваної проблеми соціальної групи, як військово-службовці. Загальна експертна оцінка щодо їхньої підтримки курсу досить розмита. Оцінки розподілилися між середньою (37,4 %), низькою (26,0 %) та високою (24,8 %). Рівень підтримки інтеграції з боку офіцерського корпусу, за оцінками експертів, мало відрізняється від загального рівня, визначеного для військовослужбовців.

Конкуренція варіантів уявлень про військово-політичний союз, що може бути доцільним для України, призводить до того, що значна частина респондентів не вибирає безумовну підтримку інтеграції України в НАТО, чисельність прихильників союзу з НАТО та прихильників союзу з Росією практично співпадає [1, с. 9–12].

Центр воєнної політики та політики безпеки у лютому 2009 р. провів соціологічне дослідження «Ставлення військовослужбовців і цивільного персоналу центрального апарату Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України та Національної академії оборони України до євроатлантичної інтеграції України». Метою дослідження стало визначення ставлення військовослужбовців і цивільного персоналу до євроатлантичної інтеграції України, визначення різних типів ставлень. Всього було опитано 2127 респондентів, що забезпечило помилку вибірки на рівні 1,5 %.

Опитування показало наявність у військовому середовищі більш високого рівня підтримки євроатлантичної інтеграції України порівняно з аналогічними показниками в цілому по країні.

Так, за даними Державної цільової програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2008-2011 роки, потенціал прихильників вступу до НАТО серед населення України становить 30,9 % (2006 р.), водночас за результатами даного соціологічного дослідження потенціал прихильників вступу до НАТО становить 40,3 %.

Серед населення України готові проголосувати на референдумі «за вступ до НАТО», згідно з даними Державної цільової програми, 24,2 %, за інформацією соціологічної служби Центру Разумкова – 17,8 % (грудень 2008 р.), серед військовослужбовців та цивільного персоналу МО України, ГШ ЗС України та НАОУ – 34,6 % [11].

Отримані результати показали, що:

– ставлення військовослужбовців та цивільного персоналу ЦАМО України, ГШ ЗС України та НАОУ до вступу України до НАТО є більш позитивним, ніж у цілому по країні, але ідея євроатлантичної інтеграції все ж не є домінуючою у військовому середовищі;

– однозначного ставлення стосовно вступу/невступу України до НАТО не простежується, хоча спостерігається тенденція більш активної підтримки ідеї вступу України до НАТО серед військовослужбовців, ніж серед цивільного персоналу;

– якщо 20,6 % респондентів повністю підтримують вступ України до НАТО, то лише 14,8 % вважають, що це треба робити якомога скоріше, тобто прихильники вступу України до НАТО не впевнені в тому, що це рішення потрібно швидко прискорювати;

– практично у половини респондентів сприйняття вступу до НАТО пов'язано з більш-менш віддаленою часовою перспективою;

– більшість респондентів вважають себе достатньо поінформованими відносно діяльності блоку НАТО та наслідків вступу України до НАТО, але близько третини респондентів не вважають себе такими;

– високий рівень інформованості респондентів про НАТО не перетворюється автоматично на установку щодо позитивного сприйняття вступу до цієї організації: у групі тих, хто вважає себе добре поінформованим, відсоток противників вступу до НАТО значно вищий (48,8 %), ніж прихильників (37,3 %);

– близько половини респондентів вважають, що НАТО – це оборонний блок західних держав, створений для забезпечення колективної безпеки;

– лише сьома частина респондентів вважає НАТО агресивним блоком, який забезпечує експансію Заходу за допомогою військової сили.

Зазначене дозволяє зробити наступні висновки:

– військове середовище певною мірою позбавилося стереотипів та упередженості попередніх «радянських» років – у свідомості військовослужбовців та цивільного персоналу МО України, ГШ ЗС України та НАОУ вже не поєднується НАТО з «образом ворога», який загрожує безпеці країни;

– особовий склад намагається формувати думку стосовно НАТО за об'єктивною інформацією, хоча гостро відчуває її брак;

– респонденти не підтримують не стільки зближення з Альянсом та шлях євроатлантичної інтеграції України, скільки ті терміни і ту поспішність, з якою робляться кроки в бік НАТО [12].

Дослідження громадської думки щодо євроатлантичної інтеграції України свідчать, що, незважаючи на амбітні державні програми з інформування громадськості [5; 6], з часом рівень підтримки населенням вступу до НАТО знижується. Найбільше ці зміни відчуються на Півдні та Сході України (табл. 1).

Таблиця 1

Ставлення населення до вступу України до НАТО
(регіональні відмінності громадської думки) [1, с. 201; 2, с. 183; 7, с. 133]

Регіон України	Дата	Як Ви ставитесь до можливого вступу України до НАТО?			
		Позитивно	Негативно	Бажко сказати	Байдуже
Захід	Червень 2004 р.	77	19	2	2
Центр		39	27	–	34
Південь		55	33	1	11
Схід		54	38	1	7
Захід	Листопад 2004 р.	82	13	2	3
Центр		57	18	1	24
Південь		53	32	7	8
Схід		28	67	–	5
Захід	Жовтень 2007 р.	74	17	–	8
Центр		43	48	–	9
Південь		27	60	–	13
Схід		12	77	–	11

З метою з'ясування думки військово-службовців військових частин, розташованих на Півдні України, до питань національної безпеки та євроатлантичної інтеграції України автор у відповідності з планами діяльності Центру європейської та євроатлантичної інтеграції ЧДУ ім. Петра Могили у травні 2009 р. провів опитування

у 4-х військових частинах Миколаївського гарнізону. Проведено анкетування 377 військовослужбовців усіх категорій військових частин Повітряних Сил, Військово-Морських Сил та аеромобільної бригади Сухопутних військ. Характеристика вибірки серед військовослужбовців Миколаївського гарнізону наведена в табл. 2.

Таблиця 2

Характеристика вибірки серед військовослужбовців Миколаївського гарнізону

№	Вид ЗС	Військові частини	Загальна кількість опитаних	Офіцери		Прапорщ., сержанти	Курсанти, солдати	Жінки-військовослужбовці	«Миротворці»
				Старші	Молодші				
1	ПС	A-2488	47	17	12	7	4	4	3
2	ПС	A-4465	81	10	18	21	15	15	2
3	ВМС	A-0224	114	4	11	27	45	10	17
4	СВ	A-0831	135	16	23	24	51	17	4
Загалом			377	47	64	79	115	46	26
%%			100	12,5	17,0	21,0	30,5	12,2	6,9

Отримані результати відрізняються від результатів опитування мешканців Півдня України наступним:

- 62 % військових вважають, що національна безпека – це «Захищеність від зовнішніх військових загроз» (Південь – 45 %);
- 26 % військових не бачать загроз національній безпеці (Південь – 18 %);
- серед військових у рейтингу загроз національній безпеці НАТО посідає 5-те місце (Південь надав Альянсу 3-тє місце);
- найбільший відсоток військових (32 %) визначили ПДЧ як «Зобов'язання щодо здійснення політичних і економічних реформ, які бере на себе держава» (Південь – 23 %);
- найбільший відсоток населення Півдня (29 %) вважає, що «Участь у ПДЧ – це фактично вступ до НАТО» (військові – 19 %);
- проголосували б на референдумі за вступ до НАТО одночасно з Росією 32 % військових (Південь – 23 %);
- вважають, що «Нашій державі треба вступити до НАТО, чи буде там Росія, чи ні» 26 % військових (Південь – 13 %).

Щодо рейтингу потенційних загроз національній безпеці України із переліку, запропонованого Центром ім. О.Разумкова (США, Росія, інші країни світу, НАТО, українська влада, міжнародний тероризм, протистояння між різними регіонами України), то тут думки і військових, і населення Півдня збігаються – перше місце посідає «українська влада» [13; 14].

Таким чином, порівнюючи результати опитувань, автор формулює власні висновки:

1. Військовослужбовці, розуміючи своє призначення, впевнені, що національна безпека – це «Захищеність від зовнішніх військових загроз».
2. Військовослужбовці усіх категорій ЗС України як в апараті МО і ГШ, так і у військових частинах нижчого рівня, мають більш чітке уявлення про сутність і діяльність НАТО та його роль у підтриманні безпеки та стабільності у Європі і світі.
3. Військовослужбовці Миколаївського гарнізону розуміють сутність і значення ПДЧ як програми здійснення внутрішніх політичних і економічних реформ у країні.

4. Питання національної безпеки досить непросто, проблеми її забезпечення мають політичну, економічну і військову складову.

5. Низький рівень підтримки військовими, і особливо населенням, вступу України до НАТО є свідченням не стільки незадовільного виконання програм інформування громадськості, скільки

складністю питання для розуміння пересічними громадянами.

6. Питання національної безпеки в силу своєї специфіки (складність, багатофакторність, багатогранність, таємність) недоцільно виносити на загальнонаціональний референдум.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми інтеграції України в НАТО: громадська думка та експертні оцінки / за заг. ред. В. П. Горбуліна, академіка НАН України, д.т.н. – Вип. 4-1. – К.: ДП «Євроатлантикінформ», 2005. – 224 с. ISBN 966-8809-01-7.
2. Актуальні проблеми інтеграції України в НАТО: громадська думка та експертні оцінки / за заг. ред. В. П. Горбуліна, академіка НАН України, д.т.н. – Вип. 4-2. – К.: ДП «Євроатлантикінформ», 2005. – 208 с. ISBN 966-8809-02-5.
3. Богданович В. Ю. Методика оцінювання ефективності державного управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції: збірник наукових статей / В. Ю. Богданович. – Вип. 15. – К., 2005.
4. Геополітичні орієнтації населення і безпека України. (За даними соціологів) / упорядник М. О. Шульга. – К.: ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2009. – 88 с. Мова рос. ISBN 978-966-1645-21-8.
5. Державна програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 роки: Указ Президента України від 13.12.2003 р. №1433/2003 [Електронний ресурс] // Режим доступу: // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1433%2F2003>
6. Державна цільова програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2008-2011 роки: Постанова КМУ від 28 травня 2008 р. №502 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=502-2008-%EF>
7. <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=502-2008-%EF>
8. Дослідження і розробки у сфері євроатлантичної інтеграції України: зб. наук. праць / за заг. ред. акад. НАН України, д.т.н., проф. В. П. Горбуліна. – Вип. 3: Взаємодія України з НАТО: соціологічний та експертний аналіз. – К.: ДП НВЦ «Євроатлантикінформ», 2007. – 284 с.
9. Жовква І. І. Стратегічне партнерство України. Теорія і практика. – К., 2006.
10. Николаева А. Военные говорят: кто не был в армии, тот многое потерял, а кто там был, потерял в два раза больше // Зеркало недели. – 1996. – № 24. – 15–21 июня.
11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 травня 2002 р. «Про Стратегію України щодо Організації Північноатлантичного договору (НАТО)»: Указ Президента України від 8 липня 2002 р. №627/2002 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=627%2F2002>
12. Ставлення військовослужбовців і цивільного персоналу центрального апарату Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України та Національної академії оборони України до євроатлантичної інтеграції України / Центр воєнної політики та політики безпеки [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://defpol.org.ua/site/index.php/uk/2009-09-10-14-29-32/896-2010-02-05-07-12-21>
13. Ставлення ЦАМО та ГШ ЗСУ до НАТО [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://defpol.org.ua/site/index.php/uk/2009-09-10-14-29-32/896-2010-02-05-07-12>
14. <http://defpol.org.ua/site/index.php/uk/2009-09-10-14-29-32/896-2010-02-05-07-12>
15. Шатун В. Т. Звіт про результати опитування «Ставлення військовослужбовців Миколаївського гарнізону до питань національної безпеки та євроатлантичної інтеграції України» (травень 2009 р.) / Центр європейської та євроатлантичної інтеграції ЧДУ ім. Петра Могили. – Миколаїв: Ліон, 2009. – 24 с.
16. Шатун В. Т. Звіт про результати опитування «Ставлення населення Півдня України до євроатлантичної інтеграції» (березень 2009 р.) / Центр європейської та євроатлантичної інтеграції ЧДУ ім. Петра Могили. – Миколаїв: Ліон, 2009. – 36 с.

Рецензенти: Багмет М. О., д.і.н., професор;
Коваль Г. В., к.політ.н., доцент.

© Шатун В. Т., 2011

Стаття надійшла до редколегії 05.05.2011 р.